

СХОДИНИ СУСІДІВ НА СІЛЬСЬКИХ КУТКАХ – “ДЕРНЕЦИТЕ” – СПЕЦИФІЧНА ОСОБЛИВІСТЬ СПІЛКУВАННЯ БОЛГАРСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У БЕССАРАБІЇ*

Галина МАНОЛОВА

Дослідження функціонування сходів гуртів на сільських кутках – “дернеците” – продиктоване тим, що в наш час болгарські переселенці в колишню Бессарабію саме так спілкуються, користуючись своїми “домашніми” мовами. Вивчення побуту переселенців у цих місцевостях має значення як факт збереження у них зв'язків зі своєю прабатьківщиною, що певною мірою, є специфічною особливістю, властивою саме цій спільності.

Дане дослідження базується на теренних матеріалах, зафіксованих в 1999–2005 рр. у болгарських селах колишньої Бессарабії, що тепер є пограниччям двох держав – України і Молдови. Населення тут змішане: болгари (с. Караклія) та болгари і гагаузи (села Кірсово, Болгарійка).

Сільське середовище спонукає не тільки до знайомства з жителями всього села, а й ближчих зв'язків між людьми, на противагу сусідському середовищу в місті. Сходини сусідів є однією з найпоширеніших форм неформального спілкування на сільському кутку, де в болгарських переселенців у колишній Бессарабії добре збереглося сімейно-родове середовище.

Окремі дослідники називають сходини на кутках специфічною рисою переселенців¹. Ще у другій половині XIX ст. О. Чужбинський відзначав: “увечорі все болгарське поселення вибирається на вулицю, старші щось розповідають зібраним у колі односельцям біля воріт”². Складається враження, що саме так, як це описує дослідник, на сільських кутках продовжують збиратися й сьогодні.

Сільські сходини на кутках (“махленкските сборки”) в селах Караклія і Болгарійка відомі як “дернек” (від тур. – зібрання, рада, гурток, забава³). Змішане болгаро-гагаузьке населення с. Кірсово у тюркомовних переселенців називає свої сходини по-різному – “дернек” або “лаф”, (від тур. – “слово”⁴).

Так, сходини поділяються на чоловічі, учасниками яких бувають тільки чоловіки, і жіночі, в яких беруть участь самі жінки. Схо-

дини “дернеци”, в яких беруть участь жінки кількох сусідніх хат, називають ще “женски дернек” (жіночий дернек). Жінки, на відміну від чоловіків, полюбляють сходитися на кутках. Чоловіки, окрім цього, часто збираються в центрі села, на майдані і, посідавши в колі, обговорюють новини, пов'язані з політикою чи з життям села. Основний зміст таких сходин – спілкування і обговорення новин, висловлювання думок з приводу родинного і громадського життя тощо. Тут не працюють, а тільки розмовляють, тобто це є вид забави, коли лузають насіння тощо; сходяться звичайно у вихідні дні, найчастіше у свята. “На святу неділю нічого не робимо; тільки збираємося на хоро з сусідками, нічого не роблячи”⁵.

Сходини чоловіків майже завжди супроводжуються частуванням, що пропонує господар, біля хати якого збирається гурт. Останнім часом, зустрічаючись, чоловіки грають у шахи, карти, доміно.

Слід зауважити, що на “дернек” можуть сходитися в будь-який день, увечері сидючи на лавках перед хатами. “Збираємось тоді, коли вертаються корови з паші, – тоді можемо побачитися, бо цілий день зайняті роботою”.

У сходинах “на дернек” беруть участь жінки будь-якого віку, але спостереження показують, що збираються переважно старші жінки. Спілкування відбувається болгарською або гагаузькою мовами, залежно від того, як розмовляють учасниці гурту. Якщо “на дернеку” присутні представниці болгар і гагаузів, розмова ведеться обома мовами: “якщо збираються жінки, які не розуміють болгарської, переходим на гагаузьку”⁶.

Сербська дослідниця З. Дівац, вивчаючи матеріали з Сербії, дійшла висновку, що сходини жителів на кутках є своєрідним “сусідським ритуалом”, в якому передбачене місце, час і учасниці⁷. Такі сходини, на відміну від “седянок” (вечорниць), не заангажовані певним видом роботи; тут збираються не з приводу виконання якоїсь роботи, а задля розмов, обговорення різних питань.

Невипадково перед кожною домівкою болгарських переселенців поставлена лавка. Це показує, що "дернек" сприймається переселенцями як традиція, що передається з минулих часів, і є виявом "свого".

Представники інших етносів не схвалюють таких сходин. Наприклад, росіянка-інформаторка, що вийшла заміж за болгарина в с. Караклія, вважає, що "дернек" відображає характерну для переселенців рису — пліткарство. До цього вона ставиться негативно: "Мені не подобається, що ви, болгарини хочете все знати, пліткуєте про сусідів"⁸.

В одному українському соціолінгвістичному дослідженні, здійсненому у 80-ті роки ХХ ст. відзначено, що в болгар, на відміну від інших спільнот, спостерігаються найвищі показники спілкування з сусідами. Це окреслює "дернек" як своєрідний механізм передачі культурних стереотипів своєю рідною мовою болгарських переселенців⁹.

Сходини на сільських кутках, де болгарські переселенці спілкуються своєю мовою, становлять сталий елемент культури болгар і гагаузів обстежених сіл. Вивчення сходин на сільських кутках показує, що вони залишилися в такому варіанті, який перенесений з прабатьківщини. Збережена й практика розподілу гуртів на жіночі й чоловічі. Разом з тим, спілкування переселенців своєю мовою, коли повторюється мовна ситуація в родинному середовищі, — це своєрідний знак зв'язку між

традиційним неформальним спілкуванням і кровно-родинним інститутом.

Болгарія, Софія

Авторизований переклад Н. Шумади

* Експедиційні записи 70-их років у Приазов'ї засвідчили функціонування звичаю збиратися на кутках. А також називати його "дернек". Авторка статті мимохідь зауважує, що цей звичай "привезений" з прабатьківщини ще під час переселення. Наші експедиційні записи 60–80-х років підтверджують варіант такого звичаю, коли збираються на кутку старші жінки, але вони не тільки розмовляють, а й працюють — прядуть. (Див.: Рукописні фонди ІМФЕ НАНУ. — Ф. 14/3, од. зб. 37. — Н. Ш.)

¹ Державин Н. Болгарские колонии Новороссийского края: Херсонская и Таврическая губернии // Известия Таврической комиссии. — Симферополь, 1908. — № 41. — С. 153; Дякович В. Българска Бесарабия. Историко-етнографски очерк с спомени за генерала Иван Колев. — София, 1918. — С. 106).

² Чужбинський А. Поездка в южную Россию. Очерк Днепра. — С.Пб., 1863. — Т. 2. — С. 407.

³ Турско български речник. — София, 1952.

⁴ Речник на редки и остарели думи и диалектни думи в литературата от XIX и XX в., 1974.

⁵ АЕИМ — Архив на Етнографски институт с музей при БАН № 58-III: 3.

⁶ Там само. — Арк. 23.

⁷ Дивац З. Комшијски ритуал // Обичајте от живота цикъл. — Белград, 2002. — С. 227–231.

⁸ АЕИМ, № 583 — III: 42.

⁹ Орлов А. Социально-этническая интеграция современной культурно-досуговой жизнедеятельности населения Украинской ССР // Традиции в современном обществе. — К., 1990. — С. 150–159.

The study of the neighbours' meetings is topical as it reveals the fact of preserving the settlers' connections with their motherland. The following research is based on the field materials gathered in 1999–2005 in Bulgarian villages on the border of Ukraine in Moldavia. Neighbours' meetings are a widespread form of informal communication in the village. It is a kind of entertainment, where people can talk and discuss their problems. The specific features of these meetings are depicted in the article as well.